

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ МЕДІАЦІЇ ПРИ ВИРІШЕННІ СІМЕЙНОГО СПОРУ

Биков О.М.,

доктор юридичних наук

професор кафедри теорії та історії держави і права

Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113,

e-mail: oleksandrbrm@krok.edu.ua,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4965-696X>

Туровець Т.О.,

здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Університету економіки та права «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113,

e-mail: turovetsto@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1233-7899>

MAIN ASPECTS OF MEDIATION IN FAMILY DISPUTE RESOLUTION

Bykov O.M.,

Doctor of Laws, Professor of the Department of State and

Legal Disciplines of «KROK» University

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: oleksandrbrm@krok.edu.ua,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4965-696X>

Turovets T.O.,

graduate of the Master's degree

of «KROK» University

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: turovetsto@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1233-7899>

Анотація. Стаття присвячена дослідженню питання основних аспектів проведення медіації при вирішенні сімейних спорів. Зокрема розглянуто Рекомендацію № R (98) І Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 року та Закону України «Про медіацію» в частині врегулювання сімейних спорів, етапів сімейної медіації та її особливостей.

Медіація в сімейних конфліктах стає все більш популярною процедурою вирішення різних спірних питань, які можуть виникати між подружжям, кровними членами родини, або фізичними особами, які проживають разом як сім'я. Сам інститут сім'ї постійно розвивається, він є невід'ємною частиною кожного члена суспільства, в родині ми зростаємо та вбираємо в себе певні цінності життя. Проте навіть в найдружніших, на перший погляд, сім'ях трапляються конфлікти, які можуть потребувати допомоги у вирішенні. Добре, якщо такі ситуації вирішуються в середині родини і відсутня потреба звертатися до суду чи медіації, проте великий відсоток справ все ж потрапляє до суду. Медіація є гнучким, економічно вигідним, конфіденційним процесом при якому сторони завдяки своїм зусиллям, під супроводом медіатора шукають рішення, яке задовільнить їх інтереси і вирішить конфлікт. Спільність рішення це найголовніше, що дає нам процес, адже сторони знаходять зв'язкову ланку між собою і таким чином приходять до порозуміння. Медіація не гарантує збереження сім'ї такою, якою вона була, але може допомогти зберегти добрі відносини між сторонами.

Також в статті розглянуто питання важливості ролі медіатора, як посередника в процесі вирішення сімейного конфлікту, його основної значимості в організації процесу та керуванні ним. Виділяється важливість підвищення обізнаності суспільства про медіацію, як альтернативного методу вирішення конфліктів.

Ключові слова: медіація, альтернативний метод вирішення конфліктів, сім'я, сімейний конфлікт, сімейна медіація.

Abstract. *The article is devoted to the study of the key aspects of mediation in family dispute resolution. In particular, the author examines Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to Member States on mediation in family matters, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe at the 616th meeting of deputy ministers on January 21, 1998, and the Law of Ukraine «On Mediation» in terms of family dispute resolution.*

Mediation in family conflicts is becoming an increasingly popular procedure for resolving various disputes that may arise between spouses, blood family members, or individuals living together as a family. The family institution itself is constantly evolving; it is an integral part of every member of society, in the family we grow up and absorb certain values of life. However, even in the friendliest families, at first glance, conflicts occur that may require help in resolving. It is good if such situations are resolved within the family and there is no need to go to court or mediation, but a significant percentage of cases still end up in court. Mediation is a flexible, economically beneficial, confidential process in which the parties, through their own efforts, with the support of a mediator, seek a solution that will satisfy their interests and resolve the conflict. The commonality of the decision is the most important thing that the process gives us, because the parties find a link between them and thus come to an understanding. Mediation does not guarantee that the family will remain as it was, but it can help maintain good relations between the parties.

The article also discusses the importance of the role of a mediator as an intermediary in the process of resolving a family conflict, its main significance in organizing and managing the process. The author emphasizes the importance of raising public awareness of mediation as an alternative method of conflict resolution.

Keywords: *mediation, alternative method of conflict resolution, family, family conflict, family mediation.*

Formulas: 0, fig: 0, tabl.: 0, bibl.: 8.

Постановка проблеми. Сімейні конфлікти не є новим явищем суспільного життя, скільки існує інститут сім'ї, стільки ж в ньому відбуваються конфлікти і насправді вони є глобальною проблемою для багатьох країн світу. Сімейні справи займають левову частку від загальної кількості справ в судах, на їх розгляд уходить багато часу та ресурсів як для членів родини, так і для держави. Проте в ст. 55 Конституції України гарантується право громадянам будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1]. Медіація як альтернативний метод вирішення сімейних спорів набуває все більшої популярності завдяки своїй ефективності, конфіденційності та здатності зберігати відносини між сторонами. У сучасному світі, де емоційні та фінансові витрати судових процесів можуть бути значними, медіація пропонує більш м'який і гнучкий підхід до вирішення конфліктів.

Незважаючи на численні переваги, медіація потребує певних умов для успішного проведення. Важливо, щоб обидві сторони були готові до співпраці та відкритого діалогу. Крім того, медіатор повинен бути кваліфікованим і досвідченим, щоб ефективно сприяти вирішенню конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти сімейної медіації у своїх роботах висвітлювали Кармаза О.О., Н. Крестовська, Л. Романадзе, Чеховська

І.В., Шуст Г.П., Шевчук В.Л., Явор О.П.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Беручи до уваги, що сімейну медіацію широко розглядають, загальнотеоретичні дослідження, щодо застосування медіації при вирішенні сімейних спорів в Україні ще потребують аналізу та детальнішого вивчення.

Метою статті є аналіз основних аспектів проведення медіації при вирішенні сімейних спорів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сімейна медіація вперше з'явилася наприкінці 1960-х років в США, а потім і в Європі. В неї входить вирішення спорів при розлученні подружжя, спорів про спадщину, конфліктів з органами соціального захисту, а також питань, пов'язаних з усиновленням, а в Україні медіація стала розвиватися з середини 2000-х років [8, с. 47].

Першим документом, який прийняла Рада Європи, стосовно медіації, стала Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах від 21 січня 1998 року (далі – Рекомендація № R (98) 1). Даний документ врегулював питання застосування медіації в сімейних справах та наполягає в її посиленні. З основних посилів Рекомендації № R (98) 1, чому варто застосовувати медіацію визначають:

1. Поліпшення спілкування між членами родини.

2. Послаблення конфліктів між сторонами спору.

3. Привести до дружнього врегулювання.

4. Забезпечення тривалості особистих контактів між батьками та дітьми.

5. Зниження соціальної та економічної вартості окремого проживання і розлучення для сторін у справах і для держав і скорочення того часу, який потрібен за інших обставин для врегулювання конфлікту.

Крім цього в Рекомендації № R (98) 1 наведено ряд порад для держав, які можна було б впровадити у законодавство про медіацію. Зокрема такі важливі моменти як вирішення сімейних конфліктів на міжнародному рівні, коли члени родини проживають або будуть проживати в різних країнах, особливо в питанні опіки над дітьми. Крім випадку неправомірного перевезення чи утримання дитини, в таких випадках Комітет не радить використовувати медіацію [4].

Після ратифікації Україною Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом 16 вересня 2014 року та Сінгапурської конвенції про медіацію 07 серпня 2019 року, певними міжнародними організаціями України було рекомендовано запровадити медіацію. Що і сталося 16 листопада 2021 року – прийнято Закон України «Про медіацію» (далі – Закон). В Законі фіксуються основні принципи її проведення для всіх сфер суспільно-правових відносин, якими виступають:

1. Добровільність – участь в процесі медіації має бути добровільним волевиявленням його учасників, ніхто не може бути примушений до участі в процесі. Так само сторони у будь-який момент можуть відмовитися від подальшої участі в процесі, що ніяк не може визначатися, як визнання своєї вини, позовних вимог чи відмовою від них.

2. Конфіденційність – вся інформація про спір і його сутність, учасників і кінцевий результат процесу є повністю конфіденційною інформацією, яка не підлягає розголошенню, якщо інше не було встановлено законом чи домовленістю сторін.

3. Нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора – медіатор повинен бути нейтральним у ставленні до сторін медіації та незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого

самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб. Медіатор не може суміщати функції медіатора і сторони конфлікту, надавати консультації та/або рекомендації і приймати рішення для вирішення конфлікту, бути представником або захисником однієї зі сторін. Медіатор може лише надавати консультації та рекомендації лише щодо порядку проведення медіації та фіксування її результатів.

4. Самовизначення та рівність прав сторін медіації – лише сторони конфлікту можуть самостійно приймати рішення, щодо вибору медіатора, визначення основних питань для обговорення, варіантів вирішення спору, строків та способів їх виконання, а також інших питань щодо конфлікту та проведення процесу. Сторони мають розуміти навіщо вони звернулися до медіації і самостійно прийти до взаємного рішення, яке буде задовольняти їх інтереси, відноситися з повагою один до одного на правах рівності [2].

Також в Законі прописані загальні правила проведення медіації, її етапи, порядок, права і обов'язки сторін, зміст та оформлення договору про проведення медіації і угоди за її результатами.

Сімейна медіація, в побудові процесу нічим не відрізняється від інших видів медіації, оскільки її етапи є загальними.

О. О. Кармаза, Т.В. Федоренко розділяють процес медіації на три стадії: підготовчу, безпосереднє проведення медіації і завершальну. Підготовча стадія передбачена для створення організаційних умов проведення медіації і поділяється на етапи: вступне слово медіатора, визначення медіабельності спору, вирішення організаційних умов проведення медіації, залучення до процесу медіації інших сторін медіації, укладання договору про проведення медіації. Безпосереднє проведення медіації полягає в організації та веденні процесу, в межах якого медіатор має направити сторони до співробітництва та укладання угоди за результатами медіації. Цю стадію також поділяють на етапи: вступне слово, яке можна поєднати зі вступним словом медіатора на першій стадії, якщо вони відбуваються в один день; виступи сторін спору; збирання та обмін усною, письмовою інформацією, який може відбуватися паралельно з попереднім

етапом; визначення теми обговорення; на-
працювання пропозицій; укладання проєкту
угоди. Завершальна стадія характеризується
укладанням угоди за результатами медіації,
яку оформлює медіатор і фіксує всі прийняті
рішення і умови їх виконання [3, с. 68-70].

Г. П. Шуст та В. Л. Шевчук не поділяють медіацію на стадії, а лише на етапи:

1. Підготовка до медіації (укладання
договору про проведення медіації).

2. Формування інформаційної бази,
збирання необхідних відомостей.

3. Проведення переговорів, шляхом за-
слуховування вимог кожної зі сторін.

4. Вирішення проблеми, надання
медіатором пропозицій вирішення спору.

5. Укладання та підписання медіацій-
ної угоди.

6. Зворотній зв'язок від сторін, прове-
дення опитування щодо результатів медіації
після закриття відповідної угоди [7, с. 69].

В запропонованих пунктах Г. П. Шу-
ста та В. Л. Шевчука явно прослідковується
порушення принципів медіації та Закону, а
саме в пункті четвертому, де зазначено, що
медіатор надає пропозиції вирішення спору.
Порушується п. 2 ч. 2 ст. 7 Закону, де чіт-
ко прописано, що медіатор не може нада-
вати сторонам консультації та рекомендації
щодо прийняття рішення по суті конфлікту
(спору) [2]. Оскільки порушується принцип
нейтральності та неупередженості медіато-
ра, угода по результатам медіації може бути
визнана недійсною, навіть, якщо сторони
погодилися на пропозицію добровільно.
Шостий пункт може бути реалізованим, але
важливо пам'ятати про добровільність про-
цедури, цей етап має бути погоджений зі
сторонами ще в процесі підписання догово-
ру про проведення медіації.

Зробивши загальний аналіз етапів
медіації, які пропонуються на сайтах цен-
трів медіації України, можна виділити ос-
новні:

1. Премедіація – знайомство сторін
медіації, обговорення та підготовка до про-
цесу, підписання договору про проведення
медіації;

2. «Уважне слухання» – медіатор дає
сторонам висловитися, розповісти своє ба-
чення спору. При цьому медіатор має фік-
сувати ключові моменти, на яких потім буде

направлена основна увага;

3. Робота з інтересами сторін та їх по-
требами – на цьому етапі починається робо-
та над інтересами сторін, щодо вирішення
спору. Сторони, в нашому випадку сім'я,
надають свої пропозиції та аргументи, вис-
луховують пропозиції іншої сторони. Медіа-
тор задає сторонам питання, щоб розібрати-
ся з потребами і можливо навіть дістатися
до істинних причин виникнення конфлікту
(спору).

4. Пошук рішення – знаходження сто-
ронами спільного рішення, яке їх задовіль-
нить, яке медіатор має зафіксувати.

5. Укладання угоди за результатами
медіації.

Також варто звернути увагу на те, що
всі етапи є цілісною структурою, і наступ-
ний етап не може початися без завершення
попереднього, а сторони мають право відмо-
витися від участі в медіації у будь який мо-
мент, то ж до угоди може і не дійти.

Щодо роботи з інтересами сторін, при
вирішенні спору в сімейній справі також
варто звертати увагу почуття та пережи-
вання дитини. У разі розлучення подружжя
важливо правильно підготувати дитину і
пояснити, що її вини в цій ситуації немає,
що батьки люблять її так само і підтриму-
ватимуть не залежно від того, що батьки не
будуть жити разом. Це також може зробити
сімейний медіатор, який має навички нада-
вати консультації дитині [4, с. 329].

Однак бувають випадки, коли сімей-
на медіація є недоречною. Так, медіація не
застосовується, якщо одна зі сторін є алко-
та/або наркозалежною; одна зі сторін є
недієздатною; сторони не приймають прин-
ципи медіації; одна зі сторін змушена вирі-
шити спір шляхом звернення до медіатора;
одна сторона вчиняє домашнє насильство
над іншою; використовуються тиск і погро-
зи в процесі медіації [6, с. 127].

Висновок. Основні аспекти викори-
стання медіації у сімейних спорах включають
забезпечення нейтральності медіатора,
активну участь сторін у процесі вирішення
суперечок, а також збереження контролю
над результатом конфлікту.

Переваги медіації у сімейних конфлік-
тах є численними. По-перше, нейтральність
медіатора сприяє створенню об'єктивного

середовища, в якому кожна сторона може висловити свої думки без страху бути осудженою. По-друге, процес медіації дозволяє сторонам самостійно приймати рішення, що значно знижує ризик подальших конфліктів. По-третє, конфіденційність медіації забезпечує захист особистої інформації та дозволяє обговорювати питання, які, можливо, були б небажаними для розгляду у суді.

Сімейна медіація це процес, який будується на емоціях та почуттях сторін, тобто членів родини. Сторонами можуть бути як чоловік і дружина, батьки і діти, брат і сестра, їх відносини мають в собі більше

людського фактору, ніж у бізнес партнерів. Для ведення процесу медіації при вирішенні сімейного спору медіатору варто було б володіти певними навичками психолога, які допомогли б йому розуміти природу виникнення спору в середині родини, як його можна контролювати та не давати розростатися. Загалом медіація в сімейних справах може мати найбільший успіх серед альтернативних методів вирішення конфліктів (спорів), що в свою чергу має знизити кількість судових розглядів справ, а також допомогти у збереженні сімейних відносин і їх цінностей.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#n4348> (дата звернення: 17.09.2024).
2. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 17.09.2024).
3. Кармаза О. О., Федоренко Т. В., Теоретична модель процесу медіації: провадження, стадії, етапи, процесуальні дії, їх співвідношення. Право і суспільство. 2023. № 2. Т. 1. С. 67-72 URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_1/11.pdf (дата звернення: 17.09.2024).
4. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт.кол: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовська, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 456 с.;
5. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах від 21.01.1998 р. URL: [https://rm.coe.int/1680747b77#:~:text=R%20\(98\)%201%20on%20family%20](https://rm.coe.int/1680747b77#:~:text=R%20(98)%201%20on%20family%20) (дата звернення: 17.09.2024).
6. Чеховська І.В., Довга М.О., Медіація як альтернативний спосіб вирішення сімейних спорів. Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. 2023. №3 (12). С. 123-138. URL: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/146/145>.
7. Шуст Г.П., Шевчук В.Л., Інститут сімейної медіації в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2023. №61. С. 67-70. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc61/14.pdf> (дата звернення: 17.09.2024).
8. Явор О.П., Закономірності розвитку медіація в зарубіжних країнах та в Україні. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2021. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/58071> (дата звернення: 17.09.2024).

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine «Constitution of Ukraine»: of June 28. 1996 No 254k/96-ВР. available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#n4348> (Accessed September 17, 2024).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine «On Mediation», available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (Accessed September 17, 2024).
3. Karmaza O.O., Fedorenko T.V., Theoretical model of the mediation process: proceedings, stages, stages, procedural actions, their correlation. Law and Society. 2023. № 2. VOL. 1. PP. 67-72. available at: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_1/11.pdf (Accessed September 17, 2024).
4. Mediation in the professional activity of a lawyer: a textbook / by T: T. Bilyk, R. Havryliuk, I. Horodysky [and others]; edited by N. Krestovska, L. Romanadze. Odesa: Ecology, 2019. 456 p.;
5. Recommendation No .R (98)1 of the Committee of Ministers to member states on family mediation of 21.01.1998, available at: [https://rm.coe.int/1680747b77#:~:text=R%20\(98\)%201%20on%20family%20](https://rm.coe.int/1680747b77#:~:text=R%20(98)%201%20on%20family%20) (Accessed September 17, 2024).
6. Chekhovska I. V., Dovha M. O. Mediation as an alternative way of resolving family disputes 2023. №3 (12). PP. 123-138 available at: <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/146/145> (Accessed September 17, 2024).
7. Shust H., Shevchuk V. Institute of family mediation in Ukraine Jurisprudence. 2023. №61. PP. 67-70. available at: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc61/14.pdf> (Accessed September 17, 2024).
8. Yavor O.P., Regularities of family mediation development in foreign countries and in Ukraine. Electronic scientific publication «Analytical and Comparative Jurisprudence». 2021. available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/58071> (Accessed September 17, 2024).

Стаття надійшла до друку 20 вересня 2024 року